

Rind ile Zâhid Sıhhat ile Maraz, Fuzûlî,
çev. Prof. Dr. Hüseyin Ayan, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2. Baskı, 2017,
140 s.

Kenan MERMER*

Asıl adı Mehmed bin Süleymân olan Fuzûlî, 15. yüzyılın sonlarında (1495-1498) Bağdat sınırları içerisindeki Hille yahut Kербela'da dünyaya gelmiştir. Menşei itibariyle Akkoyunlu Türkmenlerinin Bayat boyundan olduğu ifade edilir. 1556 senesinde Bağdat'ta vuku bulan bir veba salgınında hastalanarak bütün hayat ve sanat hikâyesinin de nirengi noktası kabul edilebilecek Kербela'da vefat etmiştir. Elsine-i selâse olarak ifade edilen üç dilde şiir/inşâ yazabilecek kudrette bir şair olmasının yanı sıra; mensûr, manzûm-mensûr karışık bir tarza dayalı olarak mesnevîler ve risâleler kaleme almış velûd ve mümtaz bir sanatkârdır. Üç dilde yazdığı eserlerinin sayısı on üç kadardır. Elimizdeki eser Fuzûlî'nin Fars dilinde ve mensûr tarzda yazdığı iki eserinin çevirisinden ibarettir. Bahsi geçen eserlerin ilki "Rind ü Zâhid", diğeri "Sıhhat ü Maraz (Hüsn ü Aşk)" ismiyle bilinen eserlerdir. Mensûr yazılan eserlerin içerisinde nazma dönük vecheler olduğu da unutulmamalıdır. Zira sanatkâr bazen istişhâd için bazen de anlatıyı zenginleştirmek ve yeknesaklıktan kurtarabilmek için sözü nazma çekebilir. Keza bu iki mensûr eserin ilki olan "Rind ü Zâhid" de araya serpiştirilen rubâî ve kıt'alar, bahsi geçen değerler açısından ehemmiyet arz eder. Eserlerin daha önce yapılmış çevirileri mevcuttur. "Rind ile Zâhid" eseri, Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından çevrilmiş, 1956 yılında Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafınca basılmıştır; "Sıhhat u Maraz (Hüsn ü Aşk)" ise Lebîb Efendi tarafından H. 1273/M. 1857 senesinde tercüme edilmiştir. Lebîb Efendi'nin eseri Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmış ve süslü bir nesirle çevirilmiştir. Eserin nüshaları şu kayıtlar altında bulunabilir: *Sıhhat u Maraz*, Ali Emirî Efendi Millet Küt., nu. 000231/297.3; Süleymaniye Küt. Yazma Bağışlar Böl., nu. 003252/2. "Sıhhat u Maraz" isimli eser bazı kayıtlarda "Hüsn ü Aşk" şeklinde geçmekte olup Süleyman Nazîf tarafından "Rûh-nâme" adıyla da zikredilmektedir.

Elimizdeki çevirinin sahibi Prof. Dr. Hüseyin Ayan, Abdülbakî Gölpinarlı'nın da bir "Rind ü Zâhid" çevirisi olduğunu kayıtlardan öğrendiğini bildirmekle beraber, mezkûr esere ulaşamadığını ifade eder. Çevirmen sebep-i telif bağlamında "Medeniyetimizin içli ve samimi sesi" olarak tanımladığı

---

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
(kmermer@sakarya.edu.tr).

Fuzûlî'nin bu iki değerli eserinin günümüz okuyucusu tarafından anlaşılmasının lüzumuna değinmiş; diğer çevirilerin dil itibarıyla ağır olması sebebiyle bu işe soyunduğunu ifade etmiştir. Zira Prof. Dr. Hüseyin Ayan'a göre bu çeviride "Münşilik" iddiası -Sâlim Efendi'nin Muhâvere-i Rind ü Zâhid'i (1804) gibi- yoktur; bu yüzden şerhe dönük tafsilatlı bir üslûp değil; mutlaka okunması gereken eserin, günümüzün dil kodlarına uygunluğu esas alınmıştır. Çeviri sahibi, daha en baştan şu ikazda bulunmayı ihmal etmez: Farsça'nın dil hassasiyetine bağlı olarak gelişen bazı nüktelerin, tam olarak karşılıkları Türkçede bulunmamaktadır. Elbette bu, bir dilden diğer dile aktarımlarda görülen genel bir meseledir. Özellikle nazmın çeviriye açık olmayan doğası, işi daha da zor hâle getirir. Hem "Rind ü Zâhid" in hem de "Sıhhat u Maraz" ın en büyük kazanımı, kâhîr ekseriyetle nesre dönük olmalarıdır. Bu hem çevirmen hem de okuyucu için artı bir değer olarak kabul edilebilir. Bu girizgâhtan hareketle iki eserin muhtevası şu şekilde hülâsa edilebilir:

Rind ü Zâhid: Baba *Zâhid*, oğul *Rind* ve gönlün erbâbı olan *Pîr* arasında geçen bir anlatıya sahiptir. Üç karakterin temsil ettiği kavramlar birbiriyle aynı anda muhatap olmaz. Baba, oğluyla; oğul ise pîr ile diyaloglar kurar. Esasında çift yahut daha çok karaktere bağlı diyalog tarzında yazılan eserlerde, tek bir hakikatin farklı tarafların muhaverelerine bağlı olarak ortaya konmaya çalışıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Hakikatin tevhide dönük vecyesi, diyalog tarzında ikilemeler ve dengeyi kuran üçüncü bir karakterin varlığıyla da anlamsal bir sacayağında ifade edilebilir. Fuzûlî, Rind ile Zâhid'de böylesi bir usûlle eserini icra eder; zıtlardan bir âhenk kurar. Kitabın başlığından hareketle hemen şu sonuca varmak dahi mümkündür: Mesele kuru bir zâhit yahut laubali bir rint olmaktan ötedir. Onları aşan ve onların iyi yönlerini birleştiren bir noktaya varmak gerekmektedir. Bahsi geçen ilk karakter Zâhid'dir ve tavsiye ettiği şey, evvel emirde şeriattan anlaşılması gereken neyse odur. Zâhid'de şeriata zahîr yönü öne çıkar; mescidi, camiye işaret eder, çiftçilik yapmayı öğütler, Hadîs ve Kur'ân-ı Kerîm'e yönlendirir, şiirin boş bir uğraş olmasından dem vurur. Onun derdi oğlunu boş iş ve uğraşlardan uzak tutarak şeriata kesin sınırları içerisinde kalmaya davet etmektir. Bütün aşırılıklardan -keza şiir de böyle anlaşılır- onu korumak ister; kendi inanç ve felsefesinin bütünüyle kabul edilmesi arzusundadır. Bilgi seyahatinin duraklarını yahut seyahatin kendisini değil; kesin ve sarsılmaz bir durağı önceler. Baba, evladın kendisi için bir fitne olabileceğini iyi bilir ve bu konuda oğul Rind'i de uyarır. Zâhid'e göre aile dahi böyledir. Mesele bir kadına tutsak olmakla ilgili değildir; maişet kaygısı ve aileyi ayakta tutma düşüncesiyle alakalıdır. Dünya bu tarz tuzak ve hilelerle dolu bir imtihan yurdu. Temiz kalpli sufilerin evini yalnızca mescid olarak tanımlar; içeriye girenlerde riya ve zaaf olabileceğini gözden geçirir. Meyhane, şeytanın evidir, konu dışıdır. Bir gün oraya da iyi ve doğru insanların düşebileceği aklına gelmez.

Çünkü varılan her yer, daha en baştan mukadderatın izdüşümüdür. Fâil-i mutlak olan Hak, ne irade ederse o vukua gelir. Rind bu noktada arayandır, ezberi reddedendir. Diğer taraftan nereye gideceğini de kestiremeyen bir çocukluk ve cahillik kendisinde fark edilir. Baba ve oğulun (Zâhid ile Rind'in) anlam seyahati peyderpey bu şekilde ilerler.

Bir noktada oğul yani Rind, soruların cevabını başka bir kaynaktan aramak hevesine kapılır. Burası meyhanedir. Unutulmamalıdır ki meyhane, klâsik şiir felsefesi ve estetiği dairesinde, ya gönle yahut tekkeye eşdeğerdir, onları sembolize eder. Bu noktada Rind ile Pîr'in macerası başlar. Pîr, mürşiddir, rehber olan, soruların cevabını avucunda tutandır. Pîr'in tavsiyeleri doğrultusunda, *saplantı ipini mecazdan çözen* Rind, hakikat yoluna revân olur. Mekânın değil, mukîmin haysiyetinin önemli olduğunu kavrar. Bu kavrayış sayesinde Rind ile Zâhid arasında uzanan birleşmez yollar birbirine kavuşur. Vahdet yolunda yek-vücut bir tabloya dönüşürler. Samimiyetin nasıl bir cevher olduğu açık hâle gelir. İhlâs/Samimiyet olmadan, vahdet ulaşılabileceği değildir. Akıl, bu seyahatte yeterli iktidara sahip değildir; zira *şarabın selinden virâneliğe* dönmüştür. Yine hatırlanmalıdır ki şarap, Allah aşkı yahut aşk cevherinin bizzat kendisi olarak anlaşılabilir. Her daim akli başındaki kişi değil; aklını bir hakikat yolunda yitiren kişi de fikrin otoritesi olabilir. Mademki böyledir, *fânîlik köyünde* şeyler arasına büyük setler çekmenin haysiyeti ve manası yoktur. Mescid ile meyhanâ arasında gezinerek ayrılıkları öne çıkarmak yerine; birleşen noktayı görmek esastır. Büyük şâir Fuzûlî, bu sebepten olsa gerek Rind ile Zâhid'i bir kılar, aralarında bir sulh inşâ eder. Eserin hemen başında geçen rubâ'î, maksûdu hülâsa eder niteliktedir:

“Tanrım, sen beni gururlu zâhid yapma!
 Senin huzurundan uzak olan bir rind yapma!
 Yokluğa bir ad götüren kişi yap!
 Rindlikte ve zâhidlikte meşhûr etme!” (s. 31).

Sıhhat u Maraz: Fuzûlî, eserlerini semboller üzerine kurmayı, istiâre-i temsiliyenin (alegori) imkânlarından faydalanmayı seven ve bunu ustalıkla icrâ eden bir sanatkârdır. Eserlerindeki karakter listesinin uzun yahut kısa olması derinde büyük bir anlam taşımaz. Esas mesele zıtların arasındaki karar noktasını bulabilmektir. Daha da derine inildiğinde tam bir zıtlığın olmadığı, *Bir'in* farklı vecheleriyle karşılaşıldığı fark edilir. Dolayısıyla Fuzûlî'de karar noktasını bulmak ve birlemek maksûdun ta kendisidir, diyebiliriz. “Sıhhat u Maraz” bazen de “Hüsni ü Aşk” isimleriyle ifade edilen eser, Fuzûlî'nin sanatkâr ve filozof yönüne ışık tuttuğu gibi, onun tıp ilmindeki müktesebatına da kapı aralar. Eser temelde bir sacayağına oturtulur. İlk fasıl/ayak sıhhatin yahı sağlığın mahiyetini sorgular; ikinci fasıl maraz yani hastalıkla ilgilidir; son fasıl maraza tutulmuş sıhhatin tedavisiyle meşgul olur. Karakter dünyası açısından zengin ve çok yönlü bir eserdir.

Eser, genel bir bakışla hayır ve şer dünyasının kendine has özelliklerini ve onların kendi içinceki cüz'lerini ortaya koyar. *Sıhhat* denen varlık, *Rûh* ile *Mizâc'*ın çocuklarıdır. Daha en baştan belirtmek icap eder ki, *Rûh* tek parçadır, bölünemezdir. *Mizâc* ise aynı insanlar –bir bakıma onların anatomik ve psikolojik yapısı- gibi parçalardan/cüz'lerden meydana gelir. Ceberût âleminde doğup *Lâhût* âleminde yer tutan *Rûh*, belli ki ezel anasından doğmuştur, yaratılışı pâktır. *Nâsût* âlemine indiğinde, *Beden* ismiyle müsemma bir yurt görür. *Beden* diyarının sâhibesi, *Mizâc'*tır. *Mizâc* kelime anlamı itibariyle huy, tabiat ve bir şeylerle mezc edilerek yani karıştırılarak bir araya getirilen bütünüdür. *Nâsût* mülkünün ve dolayısıyla *Beden* diyarını dört karışım/hult yahut dört kardeş yönetmektedir. Bunların uyumlu olan yönlerine *erkân*; uzlaşmaz yönlerine *ezdâd* ismi verilmiştir. Bu dört kardeş sırasıyla Kan, Safra, Balgam ve Sevdâ'dır. Bu kardeşler birbirine harman olduğunda yani hultlar kaynaştığında “*Ahlât-ı Erba'a*” meydana gelir. *Beden* diyarı bahsi geçen kardeşlerin akıttığı *Acı*, *Tatlı*, *Tuzlu* ve *Ekşi* isimli dört nehrin sayesinde mamûr hâle gelir. *Mizâc* denen kız ise bu nehirlere idare edendir. Dolayısıyla *Mizâc* karakteri karışımdan, cüz'lerden meydana gelen bir varlıktır. *Rûh* ve *Mizâc'*ın evlilikleri ve saadetli yaşantıları oğulları *Sıhhat'*ı yanlarına alıp çıktıkları bir teftiş gezisinden sonra değişime uğrar. Bu gezinti aynı zamanda ten diyarının memurlarını, onların görev alanlarını ve dahi zaafalarını tasvir etmenin bir yoludur. *Dimağ Kalesi'*ndeki on mahallenin teftişiyle başlayan seyahat, sırasıyla *Çiğer Şehri*, *Gönül Şehri'*yle devam eder. *Rûh*, *Gönül Şehri'*ndeki altı memurun üçü iyi -*Ümmîd*, *Ferâh* ve *Mahabbet*- üçü ise kötü vasıflarla -*Adâvet*, *Korku* ve *Gam*- donatılmıştır. Kötü vasıflı olanlar kovulur fakat bu gerçek hikâyenin başlangıcı olur. Bir araya gelen düşman yaratılışlı varlıklar, *Sıhhat'*ı hedef alır. Bu düşmanlık hikâyesi, varlığın *sıhhat*ını yok eden şeylerin çalışma biçimini açık bir biçimde ortaya koyar. Kovuldukları *Gönül Şehri'*ni tekrar zapt etmek için yandaşlarıyla birlikte yola çıkan üçlü, muhkem tutulan kale kapıları ve *Rûh'un* Allah'a tevekkülü sayesinde ilk anda bir başarı sağlamaz. *Rûh'un* *Gönül Şehri'*nde yanına aldığı *Ümmîd*, *Ferâh* ve *Mahabbet* soruna bir çözüm üretebilmek için kendilerine yardım edebilecek olanlara başvururlar. Böylece hikâyenin içine kurguyu yeniden düzenleyecek olan *Akıl* ve *Aşk* ikilisi de dâhil olur. Nihayet arzu edilen o iki varlık bulunur ve meclise getirilir. *Akıl* hemen bir çözüm yolu bularak *Ahlâk'*ı düşmanların üzerine salar. Böylece üç düşmandan *Gam'*ın askerleri alt edilirken hem *Gam* hem de *Havf* (*Korku*) derdest olur. *Adâvet* bir şekilde bu saldırıdan kurtulur ve hîle yoluyla *Rûh* ile *Sıhhat'*ın büyük düşmanı *Maraz* ile bir dostluk peydâ eder. Tam bu noktada tabâbet, ahlâk ve aklın bir yol tutma, birleşebilme yeteneği ve elbette *Fuzûlî'nin* hikâye edişteki ustalığı tebarüz eder. *Adâvet'*in kötü amacına asker olan *Maraz*, muhkem vücût şehrine girebilmek için kendisine uygun; lakin içerde yerleşik olan bir varlığı arar. Bu varlık, *Gıdâ'*dır. *Gıdâ'nın* ilk hedefi *Sevdâ* olur ve ona bir parlaklık verir. *Akıl* bu hilenin farkına

varır varmaz kendi hizmetkârlarından *Perhîz*'i çağırır. Hz. Peygamber'in ilk gençlik yıllarından itibaren oluşturulan siyerine bağlı olarak "Tahannus ve Tahannuf" şeklinde ifade edilen yaşama biçimi, az yeme, az uyuma, az konuşma ve ibadet merkezlidir. Tasavvufun hayat kodlarını oluşturan ilkeler de bu tecrübe ışığında gelişmiştir. *Perhîz*'in tanzîm edici rolü, bu noktada daha bir önem kazanır. Ayrıca eserin, sağlık, maraz bölümlerini takip eden tedâvîye (mu'âlece) geçilmiş olur. *Perhîz*, beş duyunun kontrolünü, yürüyüş biçimini takip eden bir hassadır. Tedâvî sürecinde anne Mîzâc, Adâvet'in izdüşümü olan Zaa'f'ın bütün mülkü zapt etme arzusuna direnen oğlu Sıhhat için, dört kardeşin/karışımın (*Ahlât-ı Erba'a*) yardımı için harekete geçer. Burada dikkatten kaçmaması gereken husus, hılt'ların bazen ihanet etmesi, bazen tarafsız kalarak suya sabuna dokunmaması, bazen de iyilik tarafına geçebilme tercihleridir. Onlar salt manada iyi yahut kötü oldukları için değil; rûh ve beden birleşiminden meydana gelen sıhhatin ahvâline bağlı oldukları için değişkenlik gösterirler. Nihayetinde *Maraz* da mağlup edilir ve saltanat bozguna uğramaktan kurtarılır. Tevekkül, mücadele ve tâlihin de yardımıyla beden mülkü ifsat edilmekten halâs bulur.

Rûh bütün mülkün sultanı olarak huzurla dolar; fakat bu sefer de ucup gösterir. Bu ucun devamında, niçin bu hikâyeye aynı zamanda "Hüsn ü Aşk" dendiğini de kavrama imkânı buluruz. Gönül şehrinin zaptedildiği günlerde, Ferâh tarafından yardıma çağırılan Hüsn (Güzellik) yardıma gitmediği gibi, Ferâh'ı da kendi hizmetine almıştır. Gerçi buna Ferâh'ın utancı neden olduysa da, bir gün Ferâh geri dönmeyi arzu eder ve bu arzu Hüsn'ü de Rûh'a götüren hislenişe imkân tanır. Hüsn'ün diyara girişiyle Rûh'a bir hâller olur, tavrı değişir, güzelliği artar. O sırada Mahabbet de Aşk'ın yanından ayrılmış ve memlekete geri dönmüştür. Rûh'un hâllerinden ve Aşk'ın kendisine aktardıklarından Hüsn'ün oralarda mekân tuttuğunu kavrar. Aşk, Rûh'a zamanla yoldaş olur; zira onda Hüsn'den bir lezzet vardır. Rûh, güzelliği kendisinden bilmeye ülfet etmiştir; Hüsn'ün tesirlerini fark edemez. Aşk bu noktada, *saf bir aynayı* Rûh'a verir. Aynadaki varlığın kendisi, kendisinin Hüsn'ün bir yansıması olduğunu idrak edemez. Bazı çilelerin -Ma'sûk Çölü'nü geçmek, Kıldan İnce Bel Kemerini aşmak gibi- doldurulmasının ardından şu temel hakikat saf aynada ortaya çıkar: Aşk, Âşık, Ma'sûk birin ve tek olanın yansımalarından ibarettir. Rûh bu hakikatı fark edince birliğin halvetine girer; öyle ki *Ma'sûkluk* ve *Âşıklık* denen şeyler dahi kapının dışında kalır. Ezcümle Fuzûlî, sembollerin ve kavramların dünyasında yaptığı seyahatte, zıtların âhengini ve çokluktaki tekliği, sağlık ve hastalığın dünyasından hareketle ortaya koymuş olur.